

наукові дослідження й освіту викликали збільшення значущості економічних досліджень ефективності вкладень у трудовий капітал. Емпіричні дослідження показали, що глибинні, біологічні чинники, розвинені освітою як посередником, мають вирішальний вплив на диференціацію заробітків. На другому місці є саме освіта, сприяюча розвитку природних здібностей людей. Третє місце, на нашу думку, посідає соціальне походження (виховання, мотивації тощо), навчання в процесі роботи й випадкові чинники.

Список літератури

1. Быченко, Ю. Г. Важнейший показатель человеческого капитала [Текст] / Ю. Г. Быченко // Человеческие ресурсы. – 2001. – № 3. – С. 21–22.
2. Валентей, С. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентиры [Текст] / С. Валентей, Л. Нестеров // Вопросы экономики. – 1999. – № 2. – С. 92–93.
3. Лаптев, А. П. Здоровье – фундамент деловых успехов [Текст] / А. П. Лаптев // Управление персоналом. – 1997. – № 10. – С. 89–90.
4. Симкина, Л. Г. Человеческий капитал в инновационной экономике [Текст] / Л. Г. Симкина. – СПб. : СПбГИЭА, 2000. – С. 152.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

©Д.В. Грек, 2011.

УДК 330.837:330.342

Т.Ю. Носова, канд. екон. наук (*ХНУВС, Харків*)

ОСНОВНИ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ

Проведено дослідження основних економічних, інституціональних підходів до конкурентоспроможності. На основі систематизації різних підходів запропоновано визначення змісту та місця конкурентоспроможності в системі економічних категорій.

Проведено исследование основных экономических, институциональных подходов к конкурентоспособности. На основе систематизации различных точек зрения предложено определение содержания и места конкурентоспособности в системе экономических категорий.

The analyses of the basic economic, institutional approaches of competitiveness have been investigated in the article. The competitiveness essence

and place in the system of economic categories have been determined based on systematization of different points of views.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується посиленням інтеграційних процесів, які набувають глобального характеру. Феномен проявів глобалізації полягає у створенні єдиної загальносвітової системи, що виникає в результаті взаємодії національних економік. Він виражається в лібералізації торгівлі, у вільному переміщенні капіталу, науково-технічному розвитку, інформаційному та культурному обміні. В умовах глобалізації держави використовують відповідні міжнародні політичні, правові, економічні інститути. Відкритість економіки сприяє зростанню кількості укладених зовнішньоекономічних угод, підвищенню інвестиційної привабливості країни і збільшенню її конкурентоспроможності. Перехід України від адміністративно-командної до ринкової економіки призвів до появи і розвитку конкуренції практично у всіх сферах діяльності, а, отже, до активного залучення в процес глобалізації господарюючих суб'єктів країни. Дослідження проблеми конкуренції та конкурентоспроможності до 90-х років ХХ століття в колишньому Радянському Союзі проводилося в рамках панівної на той час ідеології. Існувала заборона на заняття вільною економічною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі проблема дослідження конкурентоспроможності отримала широке відображення в останні два десятиліття, хоча теорія конкуренції постійно розвивалася протягом півтора століття. Умови конкуренції у світі дуже різко змінилися особливо з 70-х років ХХ століття. Ці зміни були викликані різними за своєю природою і характером економічними кризами, появою на світовій економічній арені нових країн-лідерів (Японії, ФРН), які вчинили стрімкі ривки у своєму повоєнному розвитку і потіснили визнаних конкурентів на світових ринках.

Мета та завдання статті. Метою даної статті є дослідження основних підходів оцінки сутності конкурентоспроможності, їх систематизація для визначення змісту і місця даної категорії в системі економічних категорій. Під час дослідження конкурентоспроможності як економічної категорії будемо застосовувати системний підхід, який передбачає дослідження об'єкта як цілісності, виявлення різноманітних зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину. Системний підхід належить до рівня загальнонаукових принципів і процедур дослідження [1, с. 149]. Даний метод дозволяє досліджувати дійсність, виходячи з твердження, що вона створена системою [2 с. 51]. В економічній теорії системний підхід включає розгляд предмета під кутом зору його поступального

розвитку, обумовленого закономірностями і властивостями самого об'єкта, а також взаємозв'язком сторін цього предмета.

Застосування системного підходу під час розгляду конкурентоспроможності як економічної категорії, характеризує її як наукове поняття, що відображає об'єктивні економічні відносини між економічними суб'єктами і суспільством в цілому з приводу підтримки і збереження конкурентних переваг. В основі побудови категорій використовується принцип єдності історичного і логічного, руху від абстрактного до конкретного, від зовнішнього до внутрішнього, від явища до сутності [3, с. 149]. Економічні категорії взаємопов'язані між собою, існуючи у вигляді цілісності, в сукупності становлять систему. З метою більш детального розгляду взаємозв'язку між категоріями будемо застосовувати метод сходження від абстрактного до конкретного, який діє як «основний зміст теоретичного відтворення конкретного історичного об'єкта. Однак у процесі теоретичного сходження сама дійсність залишається незмінною, вона лише відбивається» [4, с. 40].

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сутності конкурентоспроможності як економічної категорії безпосередньо пов'язане з поняттям конкуренція. У законі України «Про захист економічної конкуренції» під конкуренцією розуміється «змагання між суб'єктами господарювання з метою отримання будь-яких власних переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умов обороту товарів на ринку»[5]. Конкуренція створює умови для розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Дані поняття взаємопов'язані між собою за рахунок застосування категорії ринку. Губський Б. розглядає економічну конкуренцію як динамічний, еволюційний процес взаємодії між людьми, при якому економічні суб'єкти здійснюють діяльність у своїх інтересах, протиставляючи витрати і вигоди від використання власності [6, с. 222]. Ринкові форми господарювання функціонують в результаті розвитку конкурентних ринків. У процесі конкурентної боротьби загострюються протиріччя між економічними суб'єктами, неефективні форми господарювання поступаються місцем передовим економічним формам. Економічна категорія конкурентоспроможності застосовується для порівняння потенційних можливостей економічних суб'єктів під час конкуренції за отримання порівняльних переваг. Основою формування конкурентного середовища є створення рівних умов для розвитку всіх форм господарювання. Створення конкурентних умов у різних секторах економіки є основою розвитку конкуренції, що включає ринкові ціни, якість продукції та інші параметри виробництва. Реалізація

конкурентних переваг економічних суб'єктів сприяє підвищенню конкурентоспроможності.

Послідовники інституційного напрямку дотримуються точки зору про нерівномірний розподіл інформації серед учасників ринку, що виражається в існуванні асиметрії інформації в протилежність неокласичного подання про повну раціональність. Обмеження доступу до повної інформації обумовлює виникнення протиріччя, з одного боку, між можливістю монополюючо контролювати певний масив інформації і, з іншого боку, рівним доступом до інформації всіх суб'єктів відповідно до ринкових принципів господарювання. Пізнання та інституційне пояснення особливостей аналізу поведінки окремих індивідів не знижує прямих наслідків від виникнення можливих втрат при неефективній інституціональній організації суспільства. В економічній літературі інститути визначаються як створені людьми правила, що обмежують індивідуальне, опортуністична поведінка економічних суб'єктів у процесі їх взаємодії [7, с. 21]. Колодко Г. включає в поняття «інститути» процедури і правила поведінки, санкціоновані законом і звичаєм; законодавчі і регулюючі норми, організації та адміністративні, політичні структури. У широкому сенсі в дане поняття включається ринкова культура і менталітет [8, с. 40]. Характерними рисами інститутів є історичність, системність, наступність, стійкість, комплексність. Існує взаємозв'язок між різними видами інститутів. Компліментарність інститутів виражається в їх цілісній єдності, коли зміна одного з інститутів викликає зміну інших інститутів. Інститути визнаються і широко використовуються всіма членами суспільства. Для забезпечення їх функціонування застосовується механізм примусу (enforcement) у вигляді певних санкцій. Інститути виконують функцію координації і узгодження дій економічних суб'єктів шляхом забезпечення врахування їх інтересів і загальноприйнятих норм поведінки. Відповідність між цілями інституційних обмежень і виборами індивідів визначається взаємозв'язком між інституційною організацією суспільства і ефективністю механізму примусу [7, с. 9]. Функція інститутів як регулюючого механізму виражається в організації діяльності силових структур та дотримання норм, передбачених кодексом поведінки. Реалізація функції встановлення і підтримки порядку виявляється у забезпеченні довіри населення стосовно діяльності державних структур. У результаті виконання інститутами зазначеної функції координаційні витрати скорочуються. Правила, норми, звичаї і традиції відносяться до внутрішніх інститутів. Закріплення їх у суспільстві здійснюється в результаті застосування їх значною частиною населення, що передбачає їх визнання і

супроводжується їх увічнення. Прийняті і закріплені в законодавстві або інструкціях правила, відносяться до внутрішніх інститутів. Їх виконання регулюється державою. Ефективність їх використання визначається тим, наскільки вони доповнюють зовнішні інститути. Зокрема, як у законодавстві передбачається дотримання правил, норм, звичаїв і традицій в суспільстві.

Послідовники традиційного інституціоналізму Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчел вивчали економічну роль інститутів. Вони визначали інститути як правила, стандарти поведінки («рутини»), стереотипи мислення в суспільстві різних соціальних груп. Інституційний підхід виходить із загальної ідеї економічного агента, інститутів та еволюційної природи економічних процесів до специфічних ідей і теорій, які належать до специфічних економічних інститутів або видів економіки. Для успішного функціонування інституційних ринкових структур в умовах конкуренції необхідно підтримувати їх конкурентоспроможність. Застосування системного підходу дозволяє проаналізувати різноманіття характерних ознак конкурентоспроможності, взаємозв'язок яких характеризує цілісність досліджуваного об'єкта. На нашу думку, конкурентоспроможність слід розглядати в рамках певної економічної системи, вивчати характерні властивості суб'єктів та об'єктів господарювання. Дикань В. відзначає дефіцит наукових праць, присвячених проблемам конкурентоспроможності, виділяє істотні питання, пов'язані з поняттям «конкурентоспроможність» [9, с. 43]:

- багатоваріантність, яка призводить до того, що ряд дослідників під конкурентоспроможністю розуміють лише деякі технічні характеристики продукції, фірми чи галузі;

- відносність, яка проявляється в тому, що товар який конкурує на одних ринках стає абсолютно неконкурентоспроможним на інших ринках;

- відмінність підходів до оцінки та аналізу конкурентоспроможності на різних її рівнях: рівні товару, підприємства, галузі і, нарешті, на рівні національної економіки в цілому.

Гельвановський М. виділяє три рівні дослідження конкурентоспроможності: конкурентоспроможність товарів, вироблених у даній країні (мікроконкурентоспроможність); конкурентоспроможність підприємств і фірм національного базування, що виробляють товари та послуги і підтримують результатами своєї комерційної діяльності державний бюджет країни (мезоконкурентоспроможність); конкурентоспроможність (ефективність) функціонування всієї сукупності державних і

громадських інститутів та організацій, що забезпечують узгодженість роботи всього господарюючого організму країни і його ефективну взаємодію з іншими країнами (макроконкурентоспроможність) [9, с. 43].

Конкурентоспроможність, на думку Б. Губського, обумовлена економічними, соціальними, політичними факторами стійкого стану країни на внутрішньому і зовнішньому ринках, здатністю суб'єктів конкурентної боротьби протистояти міжнародній конкуренції на внутрішньому ринку і ринку інших країн [6, с. 41]. Для оцінки конкурентоспроможності застосовуються ресурсний, факторний і рейтинговий підходи.

Бутко М. відрізняє наступні чинники у формування конкурентоспроможного господарства країни: вибір конкурентних стратегій розвитку, комплексний підхід для поліпшення якості продукції, досягнення управлінської узгодженості, системний підхід диверсифікації та планування виробництва, реорганізація системи економічного аналізу, реформування системи управління трудовою мотивацією, інформаційне забезпечення [4, с. 40].

Представляється, що вивчення перелічених вище переконань вказує на відсутність єдиного підходу під час дослідження конкурентоспроможності національної економіки. Визначення конкурентоспроможності як можливості економіки забезпечувати сукупний попит, приріст рівня ВВП на душу населення і підтримувати експорт свідчить про відсутність єдиного підходу у трактуванні даної категорії.

Висновки. Представляється, що сутність економічної категорії конкурентоспроможність на мікрорівні полягає у вираженні потенційних можливостей підприємства для створення або надання послуг, аналогів яким не існує в конкретних сегментах ринку протягом періоду виробництва та реалізації продукції в умовах бюджетних обмежень. На макрорівні конкурентоспроможність визначає можливість економіки забезпечувати сукупний попит і підтримувати експорт.

Список літератури

1. Юдин, Э. Г. Методология науки. Системность. Деятельность [Текст] / Э. Г. Юдин ; под ред. В. С. Степина. – М. : Эдиториал УРСС, 1997. – 440 с.
2. Никифорок, Б. В. Системный підхід до прийняття управлінських рішень [Текст] / Б. В. Никифорок. – Львів : Українська академія друкарства, 2007. – 229 с.
3. Философский словарь [Текст] / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политическая литература, 1986. – 590 с.

4. Бутко, М. Інвестиційні аспекти підвищення конкурентоспроможності економіки [Текст] / М. Бутко // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 40–45.
5. Гриценко А. А. Развитие форм обмена, стоимости и денег [Текст] / А. А. Гриценко. – К. : Основа, 2005. – 187 с.
6. Губський, Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі [Текст] / Б. В. Губський. – К. : Наук. Думка, 1998. – 390 с.
7. Экономический словарь [Текст] / под ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд. – М. : Институт новой экономики, 2009. – 1152 с.
8. Колодко, Г. Неолиберализм и мировой экономической кризис [Текст] / Г. Колодко // Вопросы экономики. – 2010. – № 3. – С. 56–64.
9. Дикань, В. Управління якістю як фактор конкурентноздатності підприємств [Текст] / В. Дикань // Економіка України. – 1996. – № 1. – С. 43–48.
10. Гельвановский, М. И. Конкурентоспособность национальной экономики: проблемы статистического сопровождения [Текст] / М. И. Гельвановский // Вопросы статистики. – 2004. – С. 3–14.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

© Т.Ю. Носова, 2011.

УДК 331.2

Л.Г. Войнаш, заступник начальника управління кадрової політики кооперативної освіти і науки Укоопспілки, директор Навчально-методичного центру "Укоопосвіта" (Київ)

ПІДГОТОВКА ТА РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто проблеми підготовки і розвитку персоналу як складової ефективної кадрової політики на підприємствах різних галузей споживчої кооперації України.

Рассмотрены проблемы подготовки и развития персонала как составляющей эффективной кадровой политики на предприятиях разных отраслей потребительской кооперации Украины.

In the article the problems of preparation and development of personnel are examined as a making effective skilled policy on the enterprises of different industries of consumer co-operation of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток ринкових відносин в Україні вимагає ефективної діяльності підприємств різних галузей споживчої кооперації, здатної стати